

MEENUTADES HERBERT TAMPERET

Herbert Tampere (snd 1. II 1909) oli juba 1927. aastal üliõpilasena ning peagi Eesti Rahvaluule Arhiivi koosseisulise töötajana olnud osaline eesti rahvaluuleteaduse edendamises. ERA algusaegade töötajaskond oli tavatult noor, keskmise vanusega 20–30 aastat. Siin alustasid oma erialast tööd Oskar Loo-rits, Paul Ariste, Richard Viidalepp, Rudolf Põldmäe, Selma Lätt, Erna Normann jt. Pärast Teist maailmasõda oli Tampere sõjaeelse ERA vaimsuse edasikandja ning tööstiili jätkaja kuni ootamatu surmani (19. I 1975). Siintoodud meenutused on tagasivaade ühes Herbert Tamperega käidud folkloristiteele.

Kuna rahvaluule uurimine oli sellal nõukogude režiimile kuulekate doktriinäärde visiooni kohaselt Tallinnasse üle viidud, tuli Tartus Kirjandusmuuseumi koosseisu jäänutel tegelda peamiselt teenindamistööga. Rahvaluule osakonna juhatajana pidi Tampere hea seisma, et arhiivisäilikud jõuaksid koo-
piatena uurijate kätte. Kurtmisi stiilis „ei saa materjali kätte ja tööplaan jääb täitmata” oli kuulda nii Tallinnast Keele ja Kirjanduse Instituudi kui ka Tartust ülikooli poolelt, vastavalt sellele, millise suurväljaande koostamine teoksil oli. Ei saa öelda, et Tampere oleks lahkesti ümber orienteerunud ning rahvaluule osakond teised töösuunad unarule jätnud.

Oma esimesel ühisel kogumisretkel panin veidi imeks, miks Erna ja Herbert Tampere koguvad Tõstamaal ja meie teised Audrus. Järgmisel suvel kordus sama: nemad Järva-Madisel, meie Järva-Jaanis. Omaette oli neil küllap rahulikum ja ka sobivam tööta-

da. Sama laulikut mitmel korral külastades oli võimalik varieerumisnähtusi põhjalikumalt jälgida, ka õnnestus nii-
moodi omainimeseks saada. Tööjaotus oli selline, et Herbert küsitles ja Erna kirjutas kuuldu üles. Kui noored rahvaluulekogujad ikka ja jälle küsivad, mis sugune on see õige kogumisviis, sobiks siinkohal küsitleja ja informandi suhtluse teemal lisada, et Herbertil polekski võib-olla otstarbekas olnud pärimusrühma liikmena esineda, sest ta „oli professori nägu”. Erna meenutas, et kuigi kohtumine oli kokku lepitud, hakkas laulik algul põiklema: „Oi, ma ei tea mitte midagi.” Siis hakanud Herbert ise jutustama, ahvatlenud sõnu täpsustama, veennud, et see on oluline. Kantuna soovist uurijat tema töös abistada tulid informandid edaspidi juba ise teatama, kui midagi meelde tuli. Tänapäeva folkloristid jälgivad sellist „kultuuride kohtumist” huviga. Anette Evarti juures käimisest kirjutab Janika Oras oma doktoritöös järgmist: „Osa Tampere päeviku detaile viitavad kogujate ja Anette suhtlemisprotsessis toimunud muutustele. Võib arvata, et esimesel kohtumisel andis ülikonnas, intelligentse olekuga meesterahva ilmumine Anette ette keset argitoimetusi, laudast tulles, piisavalt põhjust kohmetuseks ja võõristuseks. Anette esialgne väide, et ta midagi ei mäleta, võis pooliti olla ettekääne külalistest vabaneda...”¹ Kokku külastati laulikut neljal korral

¹ J. Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008, lk 211.

ning saadi 24 laulust 47 salvestust, Erna Tampere aga võis päevikusse kirjutada, et laulude esitaja muutus iga külaskäigu-ga „erksamaks ja rõõsamaks”.

Kohalike korrespondentide juhenda-jaks oli rahvaluule osakonnas aastaid Selma Lätt, pärastpoole Ellen Liiv, Olli Kõiva, Ingrid Rüütel. Järg jõudis ka minu kätte. Aasta lõpul tuli kogutu köi-deteks seada Jakob Hurda sätete koha-selt alates saadetistega Virumaalt ja lõpetades Setumaaga. Teadsin, et köide-te komplekteerimine on püha üritus, mis ei saanud kunagi lõpetatud enne, kui Herbert Tampere polnud tulemust üle vaadanud. Minul järgnes Harjumaa saadetisele kohe Hiiumaa materjal, sest Läänemaalt polnud sel aastal midagi laekunud. Tampere ütles, et ega ikka nii küll ei või jätta, ja tõstis Hiiu-maa tekstid lihtsalt uude köitesse.

Kus avanes võimalus kedagi koguma õhutada, ei jätnud Tampere seda kasu-tamata. Kodukandist Rannust pärit pillimees Artur Vigla käis tihti temaga maailma asju arutamas, kuid pani ka kirja noorpõlves kuulnud muinasjutud. Liivlane Pētõr Damberg andis arhiivile oma noorpõlvemälestused Oskar Loo-ritsast. Rahvaluulekogujate kokkutule-kutest Kadrinas ja Põlvas võttis osa botaanik Gustav Vilbaste ning rahva-luule osakonnas tehtavat kogumistööd tunnustades otsustas oma korrespon-dentide kogutud taimenimede mapid nimelt rahvaluule arhiivi hoiule anda.

Korduvalt sõideti rahvaluulesalves-tusi tegema Eesti Raadio hõbehalliga. Koostöö oli viljakas, sest konservatoo-riumis Tampere rahvamuusikaloenguid kuulanud Aino Strutzkin toimetas raad-ios saatesarja „Rahvaloomingu vara-salvest”. Folklooriarhiivi talletatud sal-vestuste tutvustamiseks oli see väga hea võimalus. Tampere koostatud saate-d olid rohkem pillimeestest ja ekspe-ditsioonitulemustest. Sellal tuli saate tekst aegsasti Tartus sisse lugeda ja see siis Tallinna toimetusse saata. Tampere jutustas kord meile, kuidas ta

ühel Heliloojate Liidu lõputul aruande-koosolekul istus, kuni kätte jõudis kok-kulepitud aeg raadiosaadete plaani arutada. Ei aidanud siis muu, kui kõvasti kõhima hakata, tasapisi ruu-mist lahkuda ja igaks juhuks ukse taga veel veidike kõhida.

Herbert Tampere sajandale sünni-aastapäevale pühendatud ettekande-koosolekul meenutas Veljo Tormis, et ta leidis noore heliloojana tee rahvamuusi-ka juurde just koos Tamperega rahva-luulearhiivis helisalvestusi kuulates. Kui neile aegadele tagasi mõelda, mee-nuvad Tormise „Eesti kalendrilaulud” (1967), „Liivlaste pärandus” (1970), „Raua needmine” (1972), „Pikse litaa-nia” (1974).

Sõjaeelse ERA töötajaist olid parasti-ses rahvaluule osakonnas peale Tampe-re veel Selma Lätt ja Erna Normann. Tampere avaldas järjepanu uurimusi, esines konverentsidel ja pidas loenguid konservatooriumis. Selma Lätt tegeles tema juhendamisel „Eesti rahvakalend-ri” esimese köite koostamisega. Erna Normannil oli käsil läänemeresoome vanasõnade eesti osa ettevalmistamine. Asutustevahelistest suurväljaannetest olid käsil „Vana kandle” ning hiiu- ja vägilasmuistendite köited. Nagu ERA algusaastailgi tegutses neis ruumides jälle uus põlvkond noori. Regilaulude uurimisel järgis Olli Kõiva Tampere teesi esitamistavade olulisusest, sama folklooriliigiga alustas oma teadlase-tee hiljem ka Kristi Salve. Ingrid Rüütel valis väitekirja teemaks uuema rah-valaulustiili kujunemise. Ellen Liiv rakendas oma energia vanapaganamuistendite köite koostamisele, teema-kartoteekide struktuuri loomisele ning näitas eeskju muistenditega seotud paikade pildistamisel. Arvo Krikmanni-le oli Tampere juba esimestel töökuudel teinud ettepaneku üles astuda teadus-foorumil. Minagi pidasin tema soovitu-sel oma esimese ettekande juba esime-se tööaasta suvel. See oli Kihnu saarel rahvaluulekogujate kokkutulekul, tee-

maks rahvajuttude jutustamine. Hiljem kasvas sellest esimene artikkel, lõpuks ka väitekiri.

Üksvahe tegeles Tampere natuke isegi vanasõnadega. See oli siis, kui väljaande töögrupp tüübiartiklite ülesehituse kallal töötas. Ettepanekuga tüübi vormistamist lihtsustada oldi päri. Kui tallinlasest loomajutu-uurijal Pille Kipparil oli probleeme muinasjutu ja pajatuse piirile jäävate tekstivariantide määratlemisega, sai ta head nõu Herbert Tamperelt.

See oli tegus aeg. Meil oli hea tööjaotus, kõik tegid kõike, tulime enam-vähem toime. Mõndagi jäi siiski väsitavalt venima ja mõndagi hoopis unarule.

Korduvalt tutvustas Tampere kõrgemalt poolt antud suuniseid: pearõhk olgu abitöödel, teadustööd tuleb vähendada. Mõeldud oli uurimusi. Tüpoloogiseerimisega tegeleva arhiivitöötaja õiguse eest oma töötulemusi artiklikuks vormistada võitles kõige ägedamalt Ingrid Rüütel. Tampere ise loobus Kirde-Eesti rahvakalendri artikli teise osa koostamisest ja palus end 1966. aastal osakonna juhataja ametist vabastada, et keskenduda teadustööle. Järgmisest aastast oli ta konservatooriumi õppejõud, kuid ometi jäi ta meiega. Istus sama töölaua taga, vaikne ja süvenenud, tõusis, võttis mõnikord mõned akordid klaveril ning asus taas kirjutama. Aga kui meil teises toas läks vahel valjuhäälselt teoreetiliseks vaidluseks, märkasime teda uksele muhelemas. Ega siis ei saanudki mõttevahetust katkestada, pigem ootasime, et ta sõna sekka ütleks. Kõige sagedamini oli kõne all käsilolevate uurimistööde ühine osa, näiteks žanripiirid ja -tunnused, terminoloogia, rahvaluuleteose stabiilsus ja muutlikkus. Tavaliselt sekundeeris Tampere repliigi või omapoolse küsimusega.

Hüpoteesidele regilaulu ajaloolise kujunemistee mõjurite kohta otsis Tampere kinnitust väga põhjaliku uurimistööga ja oma veendumustest oli tal raske loobuda. Kõige enam tegid talle

meelehärmi kolleegiumi erimeelsused „Vana kandle” väljaandmisepõhimõtetes. Olles juba 1930. aastatel välitöid tehes tõdenud, et regilaulutraditsiooni uurimisel tuleb arvesse võtta kolme komponenti – sõnu, viisi ja esitamistavasid –, pidas ta regilaulutüpoloogias õigeks funktsionaalselt aluselt lähtumist. „Vana kandle” Mustjala kõide ilmus memoriaalteosena alles 1985. aastal. Eessõnas kirjutab Olli Kõiva: „Me ei tea, millised oleksid olnud H. Tampere lõpliku seisukohad eriti sellistes olulistes küsimustes, nagu lüürika ja lüroepika piir ning laulutüüpide ja -motiivide suhted. Neid probleeme tahtis H. Tampere enne käsikirja trükivalmis seadmist veel põhjalikult kaaluda, kuid selleks ei jätkunud enam tervist ega aega.”²

Kui kahte meest, kunagist ERA juhatajat Oskar Looritsat ja Herbert Tamperet võrrelda, siis mõlemad olid aatemehed ja jõudsid väga palju. Loorits oli tulihingeline, lennukas, väljapoole elav, Tampere põhjalik, flegmaatiline, endasestõmbunud. Vaenates germaani kultuuri, oleks Loorits meelsasti kõik mõjud eesti omakultuurist välja selekteerinud. Eesti omakultuuri otsis Tamperegi, kuid ei jätnud näitamata, kuidas võõras omaseks ümber kujundatakse ning nõndaviisi omaks saab.

Tänapäeval töötab sama Kirjandusmuuseumi katuse all taaskord uus põlvkond noori folkloriste. Tamperel oleks põhjust kurvastada, et tehniline revolutsioon arhiivimaterjali kättesaadavaks tegemise niisamuti töö- ja ajamahukaks määrab ja et konkurents pole alati viljakas. Märksa enam leiaks ta rõõmustavat. Ridamisi on kaitstud teaduskraade, sh regilauludest, ilmub rohkesti uurimusi ja tekstiväljaandeid, sh ERA toimetuste sari, meil on etnomusikoloogia osakond – institutsioon, mille loomist Tampere konservatooriumis kavandas.

² H. Tampere, E. Tampere, Vana kannel V. Mustjala regilaulud. Tallinn: Eesti Raamat, 1985, lk 7.

Folkloristi, rahvamuusikateadlase ja pedagoogi Herbert Tampere kaasaegsed on teda nimetanud etnoloogikallakuga folkloristik. Tema teadusvaldkonna tänapäevane nimetus *etnomusikoloogia* sobib sellesse konteksti päris hästi. Ent kuidas ta suhtuks folkloristika kui teadusdistsipliini praegusesse seisuga? Kas ta peaks folkloristika kallakut kultuuriantropoloogiasse kreenikal-

dumiseks? Igatahes oleks tal ühe tänapäeval kasutatava nimetuse *muusikaline antropoloogia* kõrvale omalt poolt panna 1963/1964. aastal konservatooriumis peetud loengutsükli pealkiri „Muusikaline folkloristika”.

MALL HIEMÄE

